

90-252 Łódź
ul. Jaracza 36a lok.6
tel. 607 443 848
e-mail: proarc@poczta.onet.pl
www.biuroar.pl
NIP: 7282204934
REGON: 101453031

2. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH WNĘTRZ (ŚCIANY I SKLEPIENIA)

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
W ŁODZI
załącznik do decyzji znak

WUOZ-211.5142.2.97.2021.15
z dn. 06.05.2021 r.

KOLEGIATA ŚW. MIKOŁAJA W WOLBORZU

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH WNĘTRZ (ŚCIANY I SKLEPIENIA)

Zlecniodawca: Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Mikołaja Biskupa w
Wolborzu przy pl. Jagiełły 5, 97-320 Wolbórz

Wykonawca: Michał Potz, 91-529 Łódź, ul. Rogowska 20c

Opracowanie dokumentacji: konserwator dzieł sztuki Michał Potz nr dypl.
2463/02

Michał Potz
Dypl. konserwator dzieł sztuki
Nr dypl. UMK 2463/2003

Data opracowania: Łódź, styczeń 2021r.

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZASAD
WŁÓDZ

Spis treści:

1. Dane ogólne
2. Przedmiot opracowania
3. Technika wykonania oraz stan zachowania
4. Wytyczne konserwatorskie
5. Program prac konserwatorskich
6. Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania wnętrza

1. DANE OGÓLNE

- **RODZAJ:** kolegiata św. Mikołaja w Wolborzu przy pl. Jagiełły 33
- **AUTOR:** kościół przebudowany w 1766r. przez Franciszka Placidiego
- **DATOWANIE:** pierwotnie kościół gotycki z XVw., rozbudowany w XVIw., obecna forma pochodząca z 1766r.
- **STYL:** kościół wybudowany w stylu późnobarokowym.
- **WŁAŚCICIEL/UŻYTKOWNIK:** Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Mikołaja Biskupa w Wolborzu przy pl. Jagiełły 5, 97-320 Wolbórz.
- **TECHNIKA:** kościół murowany z cegły, elewacje tynkowane z detalami sztukatorskimi; okna wykonane z kształtowników stalowych, stolarka drzwiowa drewniana; sklepienia we wnętrzach zdobione dekoracją sztukatorską i malowidłami; we wnętrzach zachowało się bogate wyposażenie - ołtarze, stalle, ambona, prospekt organowy, obrazy. We wnętrzach ściany i sklepienia tynkowane, pokryte malowidłami z XXw.
- **WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE:** kościół przeszedł wielokrotne przebudowy i remonty, których efektem jest obecny wygląd świątyni. Obecna dekoracja malarska ścian i sklepień pochodzi z XXw.
- **RYS HISTORYCZNY:** Pierwotnie był to obiekt jednonawowy w stylu gotyckim. Po pożarze w 1549 roku, który uszkodził i osłabił mury, w latach 1549-1579 staraniem biskupa Stanisława Karnkowskiego do wysokiej nawy dodano niższe nawy boczne, otwierające się do wewnątrz szeregiem arkad, utworzonych po przebibiu ścian. Cały budynek przykryto dachówką. W kolejnych latach świątynię przedłużono od strony zachodniej i wschodniej, dodano piętro, nad przebudowaną kruchtą wzniesiono wieżę, na której zawisł dzwon. W połowie XVIII wieku przebudowę poprowadził architekt i geometra królewski Francesco Placidi. Odrestaurowany kościół w 1766 roku ponownie konsekrowano. Dziś jest to świątynia trójnawowa z prostokątnie wydłużonym prezbiterium. Nawę główną przykrywa sklepienie krzyżowo-żebrowe, a prezbiterium - kolebkowe z lunetami. Za prezbiterium znajduje się prostokątna zakrystia. Na przedłużeniu naw bocznych znajdują się kaplice oraz wąskie pomieszczenia ze schodami do oszklonych drewnianych łóż na piętrze. Od zachodu wznosi się późnobarokowa wieża z kruchtą w przyziemiu, a przy niej kaplica - od północy i przedsionek - od południa. Wewnątrz wieży zachował się gotycki szczyt dawnej fasady z arkadami i rozetami, a na strychu - pozostałości szkarp, gotyckich okien i polichromowany napis "Non nobis Domine, non nobis sed nomini Tuo da gloriam" ("Nie nam Panie, nie nam, lecz Twemu imieniu daj chwałę" [Ps 115, 1]) z XVI wieku. Wyposażenie świątyni pochodzi głównie z II. połowy XVIII wieku i utrzymane jest w stylu barokowym oraz rokokowym. Drewniane rokokowe ołtarze datowane są na koniec XVIII stulecia. W prezbiterium stoi polichromowany i złocony ołtarz z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej Królowej Polski, pędzla artysty malarza Ludwika

Jędrzejczyka, ozdobiony sztucznymi kamieniami i podtrzymywany przez figury klęczących aniołów. Obraz został zakupiony w Częstochowie w 1910 roku za ks. Bolesława Wróblewskiego. Jego zasuwami są trzy obrazy przedstawiające: Chrystusa na krzyżu (autorstwa artysty malarza Franciszka Smuglewicza), Jezusa Miłosiernego (z około 1990 roku, pędzla Pawła Mitki) i św. Mikołaja (z roku 2008, pędzla Tomasza Ostaszewskiego). Okna prezbiterium zdobią witraże: św. Rocha - po lewej i św. Mikołaja - po prawej. Po prawej, południowej, stronie prezbiterium znajduje się barokowa chrzcielnica, a na ścianie nad nią - tablica z 2010 roku upamiętniająca chrzest arcybiskupa Władysława Ziółka Metropolity Łódzkiego, który w tym właśnie kościele przyjął chrzest święty, pierwszą Komunię świętą i był bierzmowany. W ołtarzach bocznych umieszczone są wizerunki św. Rocha - po lewej i Świętej Trójcy - po prawej, namalowane przez Franciszka Smuglewicza. W ołtarzu kaplicy północnej znajduje się obraz św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus na rękach z końca XVIII wieku, a po jego bokach figury: króla Dawida - z lewej, św. Kazimierza Królewicza - z prawej. W ołtarzu kaplicy południowej jest umieszczony obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa adorowanego przez aniołów. W kaplicy w kruchcie przy wieży, która stanowi kaplicę wieczystej adoracji Chrystusa Eucharystycznego, jest usytuowany ołtarz św. Antoniego z Padwy.

DANE O DOKUMENTACJI:

- **AUTOR DOKUMENTACJI OPISOWEJ I FOTOGRAFICZNEJ:** dypl. konserwator zabytków mgr sztuki Michał Potz,
- **DATA I MIEJSCE WYKONANIA:** styczeń 2021, Łódź

2. PRZEDMIOT OPRACOWANIA

Celem niniejszego dokumentacji jest określenie stanu zachowania wnętrza kościoła, opracowanie założeń konserwatorskich oraz podanie technologii i materiałów proponowanych do przeprowadzenia prac konserwatorskich wnętrza kościoła.

Opracowanie obejmuje:

- Wyprawy tynkarskie ścian i sklepień
- Dekoracja sztukatorska ścian i sklepień
- Dekoracja malarska ścian i sklepień

Zakres opracowania nie obejmuje posadzki, instalacji oraz zagadnień budowlanych, które będą ujęte w oddzielnych opracowaniach.

3. TECHNIKA I TECHNOLOGIA

Ściany. Ceglane ściany kościoła zostały pokryte zaprawami wapienno-piaskowymi, na które nałożono pobiałę wapienną. Nie można wykluczyć, że część tynków została wtórnie wymieniona na tynki cementowe, podczas remontów, które były prowadzone w kościele w XXw. Nierówna powierzchnia tynków świadczy o tym, że były one wykonywane ręcznie i opracowywano przy użyciu tradycyjnych narzędzi. Obecnie na tynkach wykonane są współczesne powłoki malarskie w kolorze jasnoróżowym, najprawdopodobniej w technice klejowej.

Ściany naw bocznych malowane jednolicie, w nawie głównej ściany dekorowane współczesnym i malowidłami ze scenami z Pisma Świętego. Na ścianie nad łukiem tęczowym malowidło z przedstawieniem Chrystusa Króla w asyście aniołów. Filary pokryte zostały malowidłami imitującymi kanelury.

Podziały architektoniczne nawy głównej i naw bocznych tworzą filary i pilastry, zwieńczone wydatnymi gzymsami, których profilowane listwy częściowo pozłożono.

Sklepienia. Sklepienia ceramiczne pokryte zostały zaprawą wapienno-piaskową, wyprawy tynkarskie nakładano ręcznie i wyrównywano przy użyciu tradycyjnych narzędzi (pace). Tynki pokrywano pobiałą. Na tak przygotowanym podłożu montowano dekorację sztukatorską, w postaci profilowanych listew. Listwy sztukatorskie wykonane w zaprawie wapienno-piaskowej, pokrytej warstwą zaprawy gipsowej odlewano bądź w formie ciągniętej na miejscu bądź w warsztacie w formach wieloklinowych. Następnie wklejano je na zaprawie w docelowym miejscu. Pomocniczo, do mocowania elementów na sklepieniu, używano gwoździ.

Na sklepieniu nawy głównej i prezbiterium wykonano w XXw. dekorację malarską w postaci scen z życia Chrystusa oraz wizerunków świętych. Pola między przedstawieniami figuralnymi wypełniono malowaną dekoracją ornamentalną z motywami akantu. Podobne malowidła ornamentalne wykonano na sklepieniach naw bocznych.

Technikę wykonania malowideł ściennych i sufitowych będzie można określić dopiero po ustawieniu rusztowań i wykonaniu badań składu spoiw oraz badań stratygraficznych, które określą również pod obecnymi powłokami malarskimi znajdują się wcześniejsze warstwy malarskie.

3. STAN ZACHOWANIA WŁĘTRZA KOŚCIOŁA

Kościół był stale użytkowany i stan ogólny można uznać za zadowalający pod względem technicznym. Jednak wielokrotne bieżące naprawy oraz kilkukrotne pokrywanie farbami **ścian i sklepień** znacznie zniekształciły estetyczny odbiór pierwotnego wystroju, doprowadzając ostatecznie do jego zakrycia i unieczystnienia. Na przestrzeni lat nałożono kolejno wiele warstw farb, w tym farby olejne. Wrażenie zaniedbania potęgują efekty nieprofesjonalnych remontów, przeprowadzonych w okresie powojennym. Obszary strefy cokołowej pomalowane farbą olejną na połysk, farba spęcherza się i fragmentarycznie odchodzi od podłoża.

Powierzchnia tynków miejscami większymi spękaniami, będącymi wynikiem drgań dynamicznych. Dodatkowo na całej powierzchni tynków widoczna jest gęsta siatka mikrospękań, prawdopodobnie rysami skurczowymi zapraw, użytych do wypraw tynkarskich.

Kolorystyka całego wnętrza jasnoróżowa i jasnożółta. Malatura gładkich ścian wykonana farbami kredowymi i dyspersyjnymi, które przez swoją ograniczoną dyfuzję pary wodnej uległy w wielu miejscach zniszczeniu. Ponadto zaobserwowano pudrowanie się powłok malarskich ścian.

Wszystkie powierzchnie tynkowane ścian i sklepień pokryte grubą warstwą zanieczyszczeń, które potęgują wrażenie zaniedbania.

Dekoracje sztukatorskie przez wielokrotne pokrycie farbami znacznie się unieczystniły, krawędzie zostały wyoblone i straciły swój pierwotny charakter. Stwierdzono również występowanie ubytków, złuszczeń zapraw i deformacja profili oraz liczne przemalowania amatorskie farbami dyspersyjnymi i klejowymi, które wyobliły formę rzeźbiarską detali, spowodowały zaburzenie odbioru estetycznego wnętrza. Pokrycie nieprzepuszczalnymi farbami detali sztukatorskich przyczyniły się także do ograniczenia dyfuzji pary wodnej z jej zatrzymanie w warstwach podpowierzchniowych. Zaobserwowano drobne zniszczenia mechaniczne – wykruszenia i spękania, ale ich ilość i rozmiar nie wpływa znacząco na czytelność dekoracji.

Strefa cokołowa kościoła została przemalowana farbami olejnymi w kolorze różowym.

Kolorystyka. Obecnie we wnętrzu kościoła dominują barwy jasnoróżowe (ściany) i jasnożółte (sklepienia), przełamywane jasnobrązowymi ornamentami oraz wielobarwnymi scenami figuralnymi oraz wizerunkami świętych. Ze względu na obecność kilku dekoracji malarskich, pochodzących z różnych okresów, wnętrze sprawia wrażenie niespójności i pewnego chaosu zwłaszcza w wymiarze malarskim sklepień.

4. WYTYCZNE KONSERWATORSKIE WNĘTRZ

Ze względu na znaczną zmianę pierwotnego wystroju wnętrza świątyni należy podjąć działania konserwatorskie i restauratorskie mające na celu przywrócenie zadowalającego stanu technicznego oraz jak najwierniejsze przywrócenie oryginalnego wyglądu ścian i sklepień kościoła. Zabiegi konserwatorskie będą miały na celu: usunięcie wtórnych nawarstwień, zabezpieczenie oryginalnych i historycznych elementów oraz wykonanie nowych działań estetyzujących.

W trakcie prowadzonych prac należy przyjąć zasadę minimalnej, niezbędnej ingerencji w materię i strukturę zabytku w związku z czym zastosowane technologie konserwatorskie powinny być dostosowane do tego podstawowego założenia.

Proponuje się następujące wytyczne konserwatorskie:

1. Wykonanie kompleksowych prac konserwatorskich ścian i sklepień kościoła, które swym zakresem będą obejmowały wyprawy tynkarskie ścian i sklepień oraz dekoracje sztukatorskie .
2. Należy wzmocnić podłoże oraz dokonać napraw spękań na ścianach i sklepieniach.
3. Ze względu na brak dostępności do sklepień i wyższych partii ścian nie możliwe jest określenie ostatecznego zakresu ingerencji w istniejące malowidła. Dopiero po wykonaniu odkrywek sondażowych będzie można zdecydować czy obecne malowidła powinny zostać zachowane. Pomimo ich niewielkiej wartości artystycznej posiadają dla społeczności lokalnej wartość historyczną i sentymentalną. Dlatego proponuje się najpierw wykonanie pełnego rozpoznania wcześniejszych warstw malarskich i w kolejnym etapie podjęcie ostatecznych decyzji estetyzujących w kościele. Działania te należy podjąć po komisyjnym uzgodnieniu z WUOZ Łódź.
4. Z uwagi na wysoką wartość historyczną, wszelkie prace konserwatorskie należy powierzyć firmie legitymującej się wieloletnim doświadczeniem w restauracji podobnych obiektów, dysponującej zawodowym personelem ze stosownym wykształceniem wyższym konserwatorskim i wymaganymi uprawnieniami.

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Ściany i sklepienia z dekoracją sztukatorską

1. Fotograficzne udokumentowanie stanu zachowania sufitu i ścian.
2. Demontaż najbardziej zdegradowanych detali sztukatorskich.
3. Wykonanie dezynfekcji powierzchni zawilgoconych oraz najbardziej zdegradowanych - 2 % roztwór Lichenicydy w alkoholu etylowym.
4. Wykonanie prób usuwania powłok malarskich, proponuje się wykonanie prób oczyszczania mechanicznego, wspomaganego parownicami, które będą

zmiękczać powłoki malarskie. W przypadku, gdy metoda ta okaże się nieskuteczna należy przeprowadzić próby oczyszczania przy użyciu mieszanin rozpuszczalników bądź gotowych preparatów do usuwania przemalowań typu Abbeizer.

5. Skucie najgorzej zachowanych wypraw tynkarskich na suficie i ścianach – po ustawieniu rusztowań należy wyselekcjonować najbardziej zdegradowane, odspojone tynki i delikatnie usunąć. Ze względu na lokalne zawilgocenie niektórych partii ścian (przyziemie), konieczne może okazać się wykonanie miejscowych zabiegów odsalania. Proponuje się tutaj zastosowanie metody migracji soli do rozszerzonego środowiska przy użyciu okładów z ligniny.
6. Po usunięciu fragmentów tynków, w celu wzmocnienia powierzchni muru ceglanego należy wykonać zabiegi wzmacniania struktury murów – głęboko penetrującym gruntem Sto Grundex. Na tak przygotowanym podłożu należy wykonać nowe tynki wykonane z historycznej zaprawy wapienno - trassowej Optolith HMT. Niewykluczone jest, że w miejscach występowania soli konieczne będzie zastosowanie tynków renowacyjnych – obrzutka z tynku renowacyjnego WTA Optolith HSB, następnie wyrównawczy tynk renowacyjny WTA Optolith ASP.
7. Usuwanie wcześniejszych powłok malarskich, metodą wybraną na podstawie wcześniejszych prób.
8. Otwieranie i oczyszczanie pęknięć na powierzchni ścian i sufitu. Należy jak najdokładniej usuwać mechanicznie zabrudzenia gromadzące się przez lata w szczelinach i krawędziach rozwarstwionych fragmentów tynku. Pogłębić i poszerzyć pęknięcia wypraw tynkarskich oraz rysy i łączenia fragmentów sztukaterii. Oczyszczanie i „żyłowanie” będzie konieczne do uzyskania odpowiednio mocnej spoiny przy wykonywaniu uzupełnień nowymi zaprawami.
9. Ważnym elementem działań renowacyjnych będzie uzupełnienie sztukaterii. Drobne prace rzeźbiarskie wykonać można metodą narzutu. Warstwy gipsu zakładać na specjalnie skonstruowanych z nierdzewnego drutu tzw. pajęczkach. Część detali należy zrekonstruować w pracowni sztukatorskiej wykonując formy z kauczuku silikonowego i następnie montować do sufitu śrubami. Do uzupełnień sztukaterii użyć gipsu ceramicznego. Niewielkie ubytki gipsu w sztukaterii można uzupełniać masą Rigips Vario.
10. W pęknięcia tynku i spoiny w sztukaterii założyć należy mocny i w miarę elastyczny gips przeznaczony przez do spoinowania Rigips Vario.
11. Do wykonania nowych gładzi proponuje się zastosowanie szpachlówki np. Keim Spachtel. Miejsca najbardziej osłabione wzmacniać siatką lud fizeliną.

Ostateczny rodzaj materiału oraz faktury tynków ustalić komisyjnie z WUOZ Łódź, po wykonaniu prób na ścianach.

12. Po wykonaniu nowych tynków nawierzchniowych w partiach gładkich ścian i sufitów oraz po uzupełnieniu ubytków sztukaterii należy całą powierzchnię zagruntować gruntami np. Keim Soliprim w celu ujednolicenia chłonności podłoża przed ostatecznym malowaniem
13. Na zagruntowane podłoże nanieść nowe powłoki malarskie – proponuje się tutaj zastosowanie farb o bardzo wysokiej paroprzepuszczalności Keim Optil. Kolorystykę wnętrz ustalić z WUOZ Łódź, po wykonaniu próbek na ścianach, zgodnie z wytycznymi w projekcie architektonicznym.

Malowidła na sklepieniach i ścianach

1. Fotograficzne udokumentowanie stanu zachowania polichromii
2. Wykonanie szczegółowej analizy stanu zachowania tynków, zapraw i ich adhezji do podłoża – wyselekcjonowanie partii wymagających wzmocnienia i podklejenia
3. Dezynfekcja warstwy malarskiej 10% alkoholowym roztworem fungicydu Lichenicyda 246 metodą oprysku
4. Konsolidacja osypujących się warstw polichromii roztworem żywicy Paraloid B-72
5. Oczyszczanie powierzchni polichromii gumkami („chlebowymi”), nie wykluczone, że niektóre partie będzie trzeba doczyszczać metodami chemicznymi przy użyciu mieszaniny rozpuszczalników lub parą wodną – ostateczną metodę oczyszczania ustalić po wykonaniu prób.
6. Uzupełnianie ubytków tynków zaprawą wapienno - trassową.
7. Uzupełnienie drobnych ubytków szpachlówką akrylową Stuccolini.
8. Scalanie malowideł farbami krzemianowymi Keim.

UWAGI KOŃCOWE

1. Całość prac objętych niniejszym opracowaniem należy powierzyć fachowcom z doświadczeniem w pracy w obiektach zabytkowych, prace powinny być wykonywane pod ścisłym nadzorem służb konserwatorskich w Łodzi oraz nadzorem autorskim konserwatorsko - technologicznym oraz w konsultacji z producentami użytych materiałów.
2. Na etapie usuwania przemalowań oraz po wykonaniu odkrywek sondażowych, należy powołać komisję konserwatorską w celu ustalenia ostatecznych metod konserwacji oryginalnych polichromii oraz zakresu rekonstrukcji i dokonać dyspozycji kolorystycznych.

3. W trakcie prac konserwatorskich powinna być prowadzona dokładna dokumentacja konserwatorska: opisowa, i fotograficzna, na podstawie której można będzie ocenić zakres i rodzaj przeprowadzanych w przeszłości na obiekcie prac i użytych materiałów oraz zakres prac wykonanych w trakcie aktualnego remontu.
4. Ze względu na specyfikę konserwacji obiektów zabytkowych, konieczne jest zachowanie technologii i materiałów specjalistycznych o właściwościach odpowiednich do materiałów, z których wykonano wnętrze świątyni. Dopuszcza się stosowanie alternatywnych materiałów, jednak ich parametry muszą odpowiadać parametrom wskazanych w programie konserwatorskim. Stosowane materiały muszą posiadać stosowne atesty i świadectwa oraz być dopuszczone do stosowania w obrocie publicznym na terenie Polski.
5. Wszystkie prace należy wykonywać wg warunków temperaturowych, wilgotnościowych i czasowych określonych przez producenta materiałów konserwatorskich i budowlanych.
6. Wszelkie odstępstwa od niniejszego opracowania należy zgłaszać do WUOZ Łódź i autorowi dokumentacji w celu akceptacji.

Michał Pół
Dypl. konserwator dzieł sztuki
Nr dypl. UMK 2463/2003